EEN GELOOFSSTUK

REDE

TER INLEIDING VAN DE 32STE JAARVERGADERING DER VEREENIGING VOOR HOOGER ONDERWIJS OP GEREFORMEERDEN GRONDSLAG SAAMGEKOMEN TE HAARLEM OP 4 JULI 1912

DOOR

Dr. A. KUYPER

KAMPEN — J. H. KOK — 1912

EEN GELOOFSSTUK.

EEN GELOOFSSTUK

REDE

TER INLEIDING VAN DE 32STE JAARVERGADERING DER VEREENIGING VOOR HOOGER ONDERWIJS OP GEREFORMEERDEN GRONDSLAG SAAMGEKOMEN TE HAARLEM OP 4 JULI 1912

DOOR

Dr. A. KUYPER

KAMPEN — J. H. KOK — 1912

Zeer geachte Medeleden en Begunstigers.

In naam van H.H. Directeuren roep ik U een hartelijk welkom toe op onzen Jaardag.

Reeds op zichzelf is het een moedgevend teeken, dat gij ook nu weer in zoo grooten getale zijt opgekomen. Dit toont duurzaamheid van belangstelling. Het spreekt van een niet verkoelend meêleven. En het kroont opnieuw onze Stichting als hoogtepunt in onze geestelijke actie. Het is of op zulk een Jaardag de vreugd over onze winste in het verleden zich met onze verwachting voor de toekomst om onze Vrije Universiteit als van zelf gegeven middenpunt saâmtrekt. Reden waarom ik te hooger waardeer het voorrecht, om ook ditmaal onder U te mogen voorzitten.

Toen mij in 1907 te Utrecht gelijke eer gegund werd, ontviel mij het loslippig woord, dat het toen wel voor het laatst zou zijn geweest. Gelijk nu van achteren blijkt een te vroeg getrokken wissel of gevreesde seniele aemechtigheid. Nu ik na de vijf jaar, die sinds verliepen, mij nogmaals tot gelijke eeretaak geroepen zie, onthoud ik mij dan ook, door feil geleerd, van elke nadere horoscopische visie en ga er, zonder verdere plichtpleging, liefst aanstonds toe over, om Uwe altoos zoo bezielende aandacht te vragen voor een misschien ietwat spannend, en toch niet te ernstig woord. Een woord, waarin ik liefst de stichting van onze Universiteit herdenken wilde, niet als een *waagstuk* in overmoed aangedurfd, maar als een *Geloofsstuk*, waartoe onze God ons heeft bezield.

Laat mij deze karakterteekening van onze stichting als *Geloofsstuk* mogen vastknoopen aan de voor mij persoonlijk altoos zoo sombere heugenis van de geboorteweeën, die aan het in het leven treden van onze Stichting voorafgingen. Toen

op 26 April 1876 eindelijk dan toch de vrijmaking van ons Hooger Onderwijs in het Staatsblad werd afgekondigd, was ik wel reeds sinds 20 Maart 1874 Kamerlid, maar zwierf, door zenuwkrankheid geheel ontwricht, als verloren man aan de Riviera. Er lag in wat zich toen tegen mij saampakte, iets bijna tergends. Reeds lang voor ik naar de Kamer ging, was ik ongezocht in het politieke vraagstuk van het Hooger Onderwijs gemengd geworden. Van Amsterdam's Athenaeum was de stoot hiertoe uitgegaan, toen onder leiding van Dr. Gunning, den chemicus, schier alle docenten aan deze Illustre School er destijds op vlasten om hoe eer hoe liever hun Athenaeum in een Universiteit te zien omgezet; iets waarbij men op wijlen Dr. van Ronkel en mij dan het oog had om ons te doen optreden in de nieuwe Theologische faculteit. Ook op deze bij-omstandigheid dient hier gelet, omdat de Amsterdamsche Kamerleden op dezen wensch ingingen, en Minister Geertsema, om den steun van hun stemmen niet te derven, de begeerde vrijmaking in zijn straks in te dienen ontwerp opnam. Naar aanleiding van dit ontwerp nu, dat op 15 Januari 1874 bij de Kamer inkwam, scheen het mij, ook met het oog op wat men te Amsterdam voorhad, hoog tijd, ook onze Antirevolutionaire belangen nader in het oog te vatten, en hiertoe ging ik dan ook reeds aanstonds, zoo te Amsterdam in enger kring, als in de residentie bij Groen en Elout over. En dat óók wel voor wat betreft de Theologische faculteit, toen reeds politiek struikelblok, maar toch veel meer nog ten principale voor wat aangaat het grondbeginsel, waarop der Calvinisten wetenschap moest worden opgebouwd. Als vrucht van dat overleg stond toen al spoedig voor ons vast, dat heel het Amsterdamsche plan, als voor ons volstrekt waardeloos, moest worden losgelaten, en dat we, ter zake dienende, met niets minder vrede mochten nemen dan met een geheel zelfstandige stichting, rustend op breed geplaveiden Christelijken grondslag. Alleen maar, al was men het hierover spoediger zelfs dan ik had durven hopen, eens, *men dorst het niet aan.* Het zou, zoo oordeelde men, een reiken met de hand naar den hemel zijn. En zoo wist men voorshands niet beter

te doen, dan onze Antirevolutionaire Kamerclub aan te sporen, om voorloopig niet anders dan voor het beginsel der *Vrijmaking* van het Hooger Onderwijs op te komen, en dit beginsel te helpen vastleggen in de wet.

Daartoe maakte onze club zich dan ook op, en ook ik, want op 20 Maart '74 was ik ook zelf in de Kamer gekomen, hunkerde reeds naar het oogenblik, waarop ik ook zelf voor die vrijmaking mijn lans zou kunnen breken. Maar zie, juist toen op 8 Maart 1876 de gewichtige discussie over het wetsontwerp beginnen zou, schenen op eenmaal de donkerste wolken zich boven ons samen te pakken. Immers, op dien dag zelf, het was zoo roerend aangrijpend, stierf plotseling Jan Willem van Loon, het eenig Kamerlid, dat ons als man van wetenschap ter zijde kon staan. Dan, voor Groen van Prinsterer spreidde men reeds toen het ziekbed, dat kort daarna, zijn sterfbed zou worden. En wat mij zelf betreft, was ik reeds twee weken te voren genoodzaakt geweest, mij aan allen parlementairen arbeid te onttrekken en de wijk te nemen naar het buitenland. In niets kon ik meer helpen. Niet lang meer of alle lectuur zelfs werd mij ontzegd, voor alle schriftuur viel mij de pen uit de hand, en zielsbange tijden ben ik toen doorgekropen. Vooral toen de doffe nagalm van Groen's sterven tot mij kwam, beving mij een verlatenheid, die in ware ziels*angst* omsloeg. Ja, zoo werd ik aangegrepen, dat mijn zenuwarts, Dr. Ramaer, het met mij opgaf en zelfs weigerde, mij verder van consult te dienen. En in die bange dagen nu was het, dat mij letterlijk als een nachtmerrie de idee van de Universiteitsstichting rusteloos bleef kwellen. Het was altoos weer dat ideaal van een Vrije Universiteit, dat zich in mij als verwrong en geen uitweg kon vinden. Het moest, en ik kon niet. De winst der Vrijmaking was er. Het stond nu in de wet, dat wij een eigen Universiteit stichten konden, en zie, die winste bleef ongebruikt. Een gedachte, die te pijnlijker begon te kwellen, toen het gerucht tot mij kwam, hoe met Groen van Prinsterers' sterven geheel onze Antirevolutionaire actie in 't land scheen te verloopen. Toen ik dan ook, na anderhalf jaar in den vreemde te hebben omgedoold,

eindelijk dan toch weer half-hersteld terug mocht keeren, was het mijn eerste aandrift, om aanstonds weer met Elout, met Rutgers en Esser, de Universiteitsgedachte op het tapijt te brengen, doch ook nu, zonder dat het voorshands verder kwam. Er was geen bezieling. Men dorst niet. Doch zie, toen juist gebeurde, wat geen onzer had kunnen voorzien, want plotseling werd toen heel onze kring als besprongen door Kappeijne's „scherpe Resolutie", en daardoor was het of op eens alle man onder ons wakker werd. Het groote volkspetitionnement werd als door een tooverwoord uit den grond gestampt. Broeders, die tot dusver elk hun eigen weg gingen, mochten ongezocht elkaar ontmoeten. Het had iets van een leven, dat onder de doodsbeenderen begon te ritselen, als in Ezechiëls visioen. Een lichtstraal brak door de donkerheid. Het onverwacht succes deed geestdrift in aller gemoed ontvonken. En op eens gleed ons durf voor moedeloosheid in het hart.

Zoo week de doffe melancholie voor een allen aanpakkende wilsaandrift. De zwaarsttillende van gisteren zag nu tegen niets meer op. En in die gemoedsstemming werd toen van meerdere kanten tegelijk de idee der Universiteitsstichting weer aangegrepen. Men treuzelde niet meer, maar tastte door, en ontwierp zelfs statuten. Reeds op 12 Februari '79 stond ons statuut met koninklijke goedkeuring in het Staatsblad. Nog hetzelfde jaar werden reeds de twee eerste hoogleeraren aangesteld. En nog eer het daarop volgend jaar ten einde liep, mocht ik, Gode zij lof, in de Kerk op den Dam de inwijdingsrede houden over *Souvereiniteit in eigen kring*. Zoo, M. H., zijn, op 't laatst zelfs snel verrassend, van 1874 tot 1880 de geboorteweeën geweest van de School, die immers ook uw liefde won, en wier verschijning op het vaderlandsche erf een stuk historie vormde, niet enkel van Calvinistische, maar zelfs van *nationale* beteekenis.

Hierin vooral kwam dit uit, dat in 1880 meer nog dan de Calvinistische Universiteitsidee, de triumf van de *Vrijmaking* van

ons Hooger Onderwijs op den voorgrond trad. Ieder voelde dit in de *Bede om een dubbel corrigendum,* in *Strikt genomen,* en bij *Souvereiniteit in eigen kring* sprak het tot in den titel. Onder de leuze: „Tegen de Revolutie" waren we opgetrokken, en met name op dit stuk van 't erf had de geest der Revolutie ons, Calvinisten, zoo onbarmhartiglijk geknecht en gekneveld. Vóór het te Parijs begon te spoken, kenden we in ons goede Holland de Akademie als zelfstandige corporatie met eigen recht, een recht zooals polder en gilde het genoot. Maar nauwelijks waren de vonken van den brand te Parijs naar hier overgespat, of met één pennestreek werden al deze corporatieve rechten vernietigd. De Staat zou 't al beheeren, de Staat zou 't al beheerschen, en onder een, o, zoo hoog geroep van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap was 't, eer men tot bezinning kwam, met der burgeren Vrijheid ook op Academisch terrein gedaan. Merk voorts op wat geest nog door het land toog, zelfs toen, na de omwenteling van 1813, onze eerste Koning ons de eerste wet op het Hooger Onderwijs schonk. Prachtige vrijheid scheen ook die wet ons te brengen. Hoor maar wat Artikel 2 aan ons volk te weten deed: „Het staat ieder vrij hooger onderwijs te geven". Meer nog: het geven van hooger onderwijs stond vrij aan een ieder, niet die er *geschikt* voor *was,* maar die er zich geschikt *voor voelde.* En 't sterkst van al: Ieder die zich knap genoeg *voelde,* kon hooger onderwijs geven in *alle onderwerp* dat hem geviel. Vrijer kon het toch niet, zoudt ge zeggen. Doch hoor nu verder. Ieder die wilde kon over al wat hij verkoos, hooger onderwijs geven. Niet alleen de man, maar ook de vrouw. De houthakker over de botanie, de melkmeid over de zoölogie, het verliefde paar, dat uit den maneschijn huiswaarts keerde, over astronomie. Absolute vrijheid! het kon niet beter. Alleen maar, lees nu verder in Art. 2: Alle hooger onderwijs, o, zoo vrij, edoch *het vrije rekende niet mee.* Voor den Staat, voor het examen, voor een post zou alleen in aanmerking komen het *niet* vrije onderwijs, of, zooals het er stond: „het onderwijs, genoten van inrichtingen, door algemeen openbaar gezag gevestigd en erkend." Ziedaar de hooggeroemde vrijheid! Koop een katheder,

ga er op staan, redeneer en oreer. Wie naar u luisteren wil, hij doe 't. Alleen maar, al wat ge doceert is geen knip met uw vingeren waard. 't Muntmerk draagt alleen het éene onderwijs, dat ik, Staat, geef. En dan nog dit. Ge mocht onderwijs aan anderen geven, maar wat ge niet mocht doen was: *een school* stichten. Geen Athenaeum, geen Hoogeschool, geen Akademie, geen Universiteit. Van dit alles hadt ge af te blijven, en al wat ge doen mocht, kon niet anders en zou niet anders zijn dan een private liefhebberij. Zoo hield de Overheid de leiding aan zich. *Zij* zou de hoogleeraren aanstellen. *Haar* hoogleeraren zouden het monopolie hebben. Door *haar* mannen zou zij den volksgeest van der vaderen geest vervreemden. Goedschiks, kwaadschiks, liet men in Noord-Nederland de Roomsch-Catholieken en de Joden dan ten minste in de opleiding van hun geestelijken nog vrij, maar wij, arme Protestanten, moesten het tot in de Theologische faculteit misgelden. Een goed deel Supranaturalisme, vooral veel Rationalisme, werd ons opgedrongen. Op al wat Voetiaansch was werd embargo gelegd. En zoo drong men óns met opzet in de stulp der onwetendheid terug, om, was 't gelukt ons onder den domper te krijgen, ons welhaast te brandmerken als de verachtelijke Nachtschool.

In dien Chineeschen muur is toen voor het eerst bres geschoten door de wet van 1876. Lees het maar in Art. 99: „Het staat, zoo werd er toen geschreven, aan ieder Nederlander niet alleen, maar aan elke erkende vereeniging en aan ieder kerkgenootschap vrij . . . . wat? om hooger onderwijs te geven? neen, maar veel meer, vrij om *een bijzondere school voor hooger onderwijs* te openen; iets waarvoor geen andere voorwaarde werd gesteld, dan deze, dat aan de Overheid de statuten werden ingezonden. Zelfs van een oordeel der Overheid hierover was geen sprake. Statuten overleggen en een jaarlijksch verslag inzenden, was al wat gevorderd werd. Voor het overige was de vrijheid volstrekt. Nu *kon* er derhalve aanstonds een Vrije Universiteit verrijzen en ze verrees dan ook. Zelfs kon ze doctorale graden verleenen. Alleen maar bleef ze nog vast liggen voor tweeërlei ketting,

als *„effectus civilis"* en als „zilveren" koorde u allen te over bekend.

Voor vrijmaking dáárvan moest toen in 1904 nog een tweede strijd gestreden worden, en in beginsel wonnen we ook dien slag. Ook in ónze graden schuilt thans de effectus civilis en in de kans op tweemaal f 4000.— jaarlijks, staat, hoe ridicuul nietig het bedrag ook zij, het beginsel van staatssteun in de wet. Nu zijn we er daarom nog niet. In den effectus civilis, dat voelt ieder die nadenkt, schuilt nog een wondeplek. Dezelfde wondeplek, die onze vrije Lagere school nog in haar vrijheid van beweging belemmert. Voor elk stelsel van onderwijs toch schiet uit zijn beginsel een eigen methode van onderwijzing en een eigen methode van examineeren op. Wat de wet op het Lager onderwijs dienaangaande verordent, past dan ook op onze scholen niet en het bederft den geest van wie voor zijn examen blokt. Zelven moeten we onze examinatoren kunnen aanstellen en in de keuze der methode geheel vrij zijn. En ook dit komt. Maar van zelf staan we bij het Hooger onderwijs voor dezelfde quaestie, zij 't al op andere wijs. Bij de Vrije Universiteit stellen we wel zelf onze examinatoren aan, en in zoover zijn we bij het Hooger Onderwijs verder, maar te geven colleges en te examineeren vakken zijn ons nu bij de wet voorgeschreven en, waren we vrij, ons beginsel koos licht anders. Toch was onze gedragslijn ook hier aangewezen. Bij de Lagere school wezen we wat de Overheid aanbood niet af, omdat we nog niet alles kregen, maar aanvaardden we de eerstelingen en dankten God. En evenzoo grepen we ook voor ons Hooger Onderwijs met beide handen aan wat voorloopig alleen te verkrijgen was, niet om nu voorts bij de pakken neer te zitten, maar om, gesterkt door wat we veroverden, straks op nieuwe verovering uit te gaan. Ook wat de zilveren koorde betreft. Ook op Academisch erf hebben we, evenals bij de Lagere school, met den laagsten bastoon ingezet, maar met geen ander voornemen dan om straks tot in den hoogsten toon heel het register uit te spelen.

Zoo zijn we in twee trekken vrij geworden, maar neem nu die twee trekken wel in hun onderling verband. Nooit zou men in 1876 ons de vrije schoolstichting voor academische opleiding gegund hebben, zoo men destijds van de mogelijkheid ook maar gedroomd had om *effectus civilis* aan de doctorale graden van de Vrije School te zien toegekend. Wel heeft de oude heer Heemskerk, die toen minister was en de wet verdedigde, destijds reeds de scherpzinnigheid gehad om op die eventualiteit te wijzen; maar in de Staten-Generaal dreef men met zoo onmogelijk uitzicht den spot. Vanwaar zou ooit in die droomerige malcontenten de energie varen, om zoo iets ook maar af te bedelen? Veeleer verkneukelde men zich in eigen gevaarlooze goedgeefschheid. Immers, er *kon* nu ja wel een vrije hoogeschool komen, maar toch zou ze nimmer geopend worden, want al had ze *graden*, ze had voor die graden geen *rechten*, en al stond er ook een monomaan op, die het er toch op wagen dorst, hem zou niet anders resten dan om, na, o, zoo korte proef, met eigen hand het bordeken van „Te koop" aan den gevel van zijn Akademiegebouw aan te slaan. Dat het ook hier op een *necopinata per contraria* [1]) kon uitloopen, dacht toen niemand. Doch juist daarom blijven 1876 en 1905 in de historie van onze stichting voor altoos saâmgeboekt. In 1876 het einde van de zoo bange geboorteweeën onzer stichting, en in 1905 de eerste erkenning van haar burgerrecht. Onze bede is verhoord geworden. Amalek's hoongelach is beschaamd. Iets wat ik te hooger aansla, omdat gelijksoortig gevaar, dat van heel anderen kant steeds dreigde, in beginsel althans tot dusver bleef afgewend.

Niet alleen de Staat toch, maar eer zelfs nog de Kerk, verheelde het reeds in de 14e eeuw niet, met wat leede oogen ze de *Libertas Academica* aanzag, en eer nog in de Middeneeuwen de Overheid de Universiteit omtuinde, sloeg haar de Kerk aan den band. Een toeleg die ten volle begrijpelijk was, want èn Kerk èn Universiteit zijn beide geestelijke machten, die van oudsher in onderling stoeien lust hadden; eer ze er om dachten

1) Vlak omgekeerd dan vermoed was.

aan het krakeelen raakten ; en, toen de strijd heeter ging worden, al spoedig met sporthartstocht de ooren spitsten, om te merken wiens haan koning zou kraaien. Zoo kon de Kerk den Universitairen geest smoren, en omgekeerd, gelijk 't ten onzent uitkwam, de Universiteit de Kerk vergiftigen. Ook onze Vrije Universiteit dreigde reeds meer dan eens van kerkzijde in de klem te komen, en ik zal mij wel wachten te loochenen, dat ze niet reeds met den kleinen teen van haar linkervoet in die klem vastzit. Dit hangt er met name aan, of ze haar Theologische faculteit niet te zeer tot een hulp-school voor de opleiding verlaagt. Zeer zeker, die faculteit moet óók opleiden, doch haar eerste roeping is en blijft toch om de Theologia Sancta *wetenschappelijk* ook dan te vertegenwoordigen, al had ze geen enkel theologisch student. Een theologische faculteit is zoo heel iets anders dan een opleidingsschool in oorsprong, doel en uitingswijs; en nooit mag ze vergeten, dat haar principieele roeping niet in de kerk, maar op het erf der wetenschap ligt. — Daarnaast is ook de personeel-kerkelijke band, dien men bij de overige faculteiten heeft aangelegd, evenmin van bedenking vrij, al is hier nabootsing van wat onze vaderen deden. Doch in dien zin is het dan ook een band van versleten rag, die niet duurzaam tegenhoudt. Ik wees er U meermalen op, hoe nog èn Scholten èn Kuenen eens plechtiglijk hun naam hadden gezet onder de Canones van Dordt.

Toch stipte ik dit verband met de kerken slechts volledigheidshalve aan. De vrijheid immers, waarom in 1880 de strijd ging, moest niet op de Kerk maar op den Staat veroverd, en zelfs in die formeele vrijheid kon zich ons geloofsbeginsel nog niet ontplooien. De hoofdroeping toch, die tot ons kwam, was veeleer, den strijd aan te binden tegen het ondeugdelijk beginsel, waaruit de moderne wetenschap haar levenskracht trok. En dit, laat ons 't eerlijk erkennen, was ons in den aanvang nog verre van klaar. De enkele hoogleeraren, die onze Stichting telde, waren toen nog zoo jong. Een onzer kwam zoo pas van de Academie. Allen waren we

opgeleid bij Academisch onderwijs juist in den geest van wat we *niet* hebben moesten. Onze dictaten van vroeger lieten ons daarom verlegen, en wat in de bibliotheken aan moderne litteratuur voor het grijpen stond, ging schier zonder uitzondering tegen ons in. En wat nog het meest drukte: er was geen tijd voor rustige studie. Om twee redenen niet. Vooreerst niet omdat elk hoogleeraar voor te veel vakken stond. Professor Fabius moederziel alleen voor heel de Juridische faculteit, en de hoogleeraar Woltjer straks slechts voor het Semitisch, de Linguistiek en de Historie der wijsbegeerte door inspringende hulpprofessoren bijgestaan. En hierbij kwam dan in de tweede plaats, dat men ons, weinigen in getal als we waren, nog gedurig voor allerlei arbeid buiten de Academie van onze studieën afriep. Hetgeen waar elders minstens vijf man voor opkwam, dat moest onder ons één enkele voor zijn rekening nemen. Het kon dan ook aanvankelijk geen solied, geen principieel, geen ons zelf voldoend werk worden. Nog zit meer dan een onzer in twee faculteiten, met al den examenlast en de publieke actie aan elke promotie annex. Had dan ook het lot onzer Stichting aan den professoralen arbeid gehangen, er zou van groei geen sprake zijn geweest. Maar zoo stond het niet. Ook hier toch ging het onderscheid door van het Geworteld en Gegrond. Er was ook hier wat God deed groeien, en wat menschen bouwden. Uit Gods hand leeft ook op wetenschappelijk gebied al wat organisch ineen gevlochten en dooreen gestrengeld zit, in onze hand rust niets dan de truffel om steen op steen te doen kleven door het cement. De in 't geloof wortelende wetenschap was door ons niet nieuw te scheppen, veeleer was ze er van de dagen van ouds geweest en eens als prachtige stam met 't edelst loof uit den bodem zelf van het denkend leven opgeschoten. Alleen maar, die aloude stam was ingewaterd, zijn takken waren krom getrokken, het loof was verwilderd, en verdord, en toen had 't God in zijn toorn beliefd, dien stam af te laten houwen, zoodat er niets dan een afgehouwen tronk van staan bleef, en het is uit dien afgehouwen tronk, dat toen later, louter door genade, in de tweede helft der vorige eeuw weer, heel

Europa over, een rijsken als echte loot uitschoot. Niets dan een rijsken, maar een aanvang van jong, vernieuwd leven dan toch. En een der jongste twijgjens aan die nieuwe loot, voor zooveel Nederland aangaat, dàt was onze Stichting.

Eens had die breuke tusschen tweeërlei wetenschap niet bestaan. In de dagen toen de Christus-aanbidding heel de toongevende wereld bezielde, stond op alle wetenschap, in wat vorm ook opduikend, het Christelijk stempel afgedrukt. Het patristische denken culmineerde in Augustinus. En al trok in de Middeneeuwen de kerk het scholastieke snoer te strak aan, toch werd er toen door de geleerden aan geen uitschakelen van God Almachtig uit de wetenschappelijk geconstateerde objectiviteit nog gedacht. Geen domper was nog aangedragen, om het licht van Gods Openbaring uit te dooven. Men genoot nog van elken lichtstraal, die van hooger was op te vangen.

Het is zoo, er was verwaarloozing van de natuurstudie, maar meer aan te eenzijdig geestelijken zin dan aan hatenden weerzin te wijten. De denkschat van oud-Griekenland vond waardeering. Zelfs uit Bagdad liet men zich wat de Islam wist uit te stralen, welgevallen. Maar waarin men ook zijn wetenschappelijk vermaak zocht, de eere Gods bleef vooraan staan, en het Crucifix ontbrak in geen studiezaal. En dit *was* toen zoo, en *bleef* toen zoo, niet omdat de geleerden op zichzelf zooveel ootmoediger en hun discipelen zooveel vromer waren, maar schier alleen omdat de uit de golving van het menschelijk leven opschuimende wateren nog zoo koesterende zonnewarmte van Boven opvingen. De wetenschap kan nooit anders zijn dan afspiegeling in 's menschen geest van wat deint in den oceaan van ons alzijdig leven. Vandaar dat ook de wetenschap toen het *Soli Deo Gloria* nog in alle toonen uitzong, en dat dit aanhield zoolang *aanbidding* de uitademing van heel ons menschelijk leven bleef; maar vandaar dan ook, dat diezelfde wetenschap zoo pijnlijk snel in atheïsme oversloeg, toen de zelfaanbidding van den mensch de aanbidding van der vaderen God in het hart smoorde. Eerst kwam dit op als vijandschap tegen de Kerk, die er schuld aan had, dat ze te

tyranniek de wetenschap in haar vrijen vleugelslag belemmerd had, maar dit was slechts voorwendsel ter zelfrechtvaardiging. En nauwelijks had men de Kerk teruggedrongen, of het ging van de Kerk op de Schrift, van de Schrift op den Christus, en van den Christus op den Drieëenigen God. Zoo daalde men, en zeeg steeds dieper neder, tot men van de hooge transen in het firmament tot in het slib der materie neerzonk.

Zelfs in de conscientie werd toen ten slotte de Godverlatenheid niet meer gevoeld. Stompe ongevoeligheid voor het Goddelijke was veeleer de pachydermie van het beschaafde publiek geworden. Men plaatste zichzelf als mensch op den troon van het Heelal; uit den mensch werd al wat hoog was afgeleid; aan den mensch moest 't al ter beschikking staan; en zelfverheerlijking niet van het eigen ik persoonlijk, maar van *den mensch* in 't gemeen was eenig levensdoel geworden. De heugenis van den vergeten God werd een steeds meer verbleekend beeld in veler geestelijke nachtmerrie. Dat is het wat het Humanisme, dat is het wat de Aufklärung, dat is het wat het Materialisme ons als resultaat van eeuwenlange actie hebben achtergelaten. En wel begint Indische mystiek, vooral sinds de 20e eeuw intrad, hiertegen in te deunen, gelijk Spinoza het reeds met zijn denk-telescopie beproefd had, maar ook dit loopt op niets anders dan op een telkens weer opduikend pantheïsme uit, en een hoog opgevijzeld Monisme doemt dan den pantheïstischen God om zijn zelfbewustzijn toch weer buiten zichzelf te zoeken, altoos weer in den denkenden of voelenden mensch.

Vraagt ge nu, of die naast den afgehouwen tronk wild-opgeschoten wetenschap ons dan enkel schade bracht en onmachtig bleek om ons met een kennis, die de moeite des opnemens loont, te verrijken, dan wijs ik in mijn antwoord op drieërlei gewichtig moment. En wel ten eerste hierop. Deze den mensch en niet God bedoelende wetenschap heeft de van God ons opgelegde, maar door den geloovigen kring verzuimde taak opgenomen, om de stoffelijke wereld aan den mensch te onderwerpen en heerschappij te

oefenen over alle rijken der natuur. Ik zeg niet, dat er ook niet vrome belijders geweest zijn, die hieraan het eêlste van hun krachten ten koste hebben gelegd, denk slechts aan Newton, maar 't feit blijft, dat de macht over de natuur van 't Christelijk voorgeslacht kinderspel was vergeleken bij wat thans in onze hand is gesteld. Zooals de man van het penseel in de tinten- en de taaltooveraar in de klankenschaal fijnheden weet te ontdekken, die ieder ander ontgaan, zoo heeft ook de materialist in de natuur een, o, zoo rijke schat gegrepen die voor het gekerstend Europa dusver een geheimnis was gebleven. De breuke, die der zonde in ons wezen scheurde, heeft ons eenzijdig gemaakt. Wie naar het zinlijke overhelt, hoort den Hallelujatoon van den geest niet, en omgekeerd wie zich dompelt in de geestelijke diepten ziet het goud niet meer glinsteren in het slib. En nu mijn tweede moment. De afgedoolde wetenschap, vooral voor zooveel ze nog aan den God van het Rationalisme vasthield, heeft niet alleen op *de natuur*, maar ook op *den mensch* zelven zich geworpen, en met name sinds Kant, een licht op ons kenvermogen doen vallen, gelijk het vóór hem zelfs niet werd vermoed. Zoo had men het *object* in de natuur, het *subject* in den mensch, en toen stond men voor de vraag: hoe wat beiden samenbond te ontwarren.

Niet alleen de atoom in het stof, en elke vezel in het oog, maar ook elke geleidraad in ons kennis-nemen van de dingen moest eerst ontleed, en toen weer saamgeweven. Het was een spel van het vernuft, dat als een denkwonder ons boeien ging. En dit te meer omdat het bij Kant door een sprong in het dualisme nog plaats en ruimte liet voor het opbouwen van een zedelijke wereldorde, waarin God gekend, de deugd geëerd en een leven na ons sterven meer dan gegist werd. Natuurlijk schilferde dit heilige er spoedig weer af en bleek wel, hoe zelfingenomenheid meer dan vereering van den Schepper tot dit geheel eenig onderzoek van 's menschen denkend ik geleid had, maar de winste bleef dan toch, en óns zou verzaking van wetenschap ten laste komen, zoo van die winste het profijt ons ontging. Wáárin

eens Augustinus en Thomas, Calvijn en Voetius ook uitschitterden, wat Kant 't eerst greep, greep hunner nog niet één. Maar hoe hoog ik die beide momenten, de winste van onze macht over de natuur en de winste in zake ons kenvermogen ook waardeer, verheeld mag evenmin het derde moment worden, dat de heilige kunst om den zielsnood van ons ingezonken ik te ondervangen, niet alleen geen stap verder is gekomen, maar in den breeder kring van die nieuw opgekomen wetenschap bijna verleerd is. Rijk in haar blaadrentooi is deze wilde stam der wetenschap opgeschoten, de tweeërlei vrucht, waarop ik u wees, gewerd ons, maar de olie die in de wonde van onzen geest uit den olijftak moest gedrupt, bracht deze moderne wetenschap ons niet. Zooals de arts, waar genezing ondoenlijk schijnt, soms morphine inspuit om den lijder voor zijn lijden gevoelloos te maken, zoo ook heeft de moderne wetenschap den modernen mensch beide, èn den dorst zijner ziel èn de Bron, waaruit die dorst gelescht kon worden, doen vergeten. Een rabbi en geen Heiland is Jezus van Nazareth haar meer. Van Oerang-oetangs nawerking was er sprake in het bloed in steê van dat erkentenis bleek van val uit hooger. De ziel was in het eind cel-uitwaseming geworden, ons ik een zenuwknoop, die straks van zelf sprong. En op alle vragen over wat achter den horizont van het gewapend oog lag, kwam steeds maar geen ander antwoord dan het altoos eentonige, het zieldoodende *Non liquet.* Zoo en niet anders is de tegenstelling, waarin we beklemd geraakten. In het rijk der natuur een macht, een kennis, een inzicht, die u duizelen doen. Geen diepte in den oceaan en geen luchtgolf in den hooge meer onbereikbaar. Er doemt iets voor ons op, dat soms der alomtegenwoordigheid schijnt te naderen. Steeds meer wordt elke afstand terug gedrongen en onze blik uitgeworpen tot in het maatloos ruim. De mensch onzer eeuw gaat zich voelen alsof niets hem meer weerstond. Hij ziet alles, hij weet alles, hij kan alles. Ge zoudt zeggen, niets zal aan zijn geluk meer ontbreken. En toch, als diezelfde alles aan zijn wil onderwerpende mensch eens een enkel maal de deur van zijn hart op een kier zet, en ge kunt even naar binnen gluren, dan schrikt ge van 't somber ledig daarbinnen. Geen vriend van

Boven, die er woning in gemaakt heeft; geen dakvenster, waardoor het licht van Hooger invalt; geen bloem om te geuren; geen leeuwrik, die zijn morgenzang uitzingt; geen harp om te loven den Heere.

En daartegen is ons menschelijk leven toen in verzet gekomen, en uit dat verzet in het leven ontlook toen weer wetenschap in heiliger zin. Er kwam weer de dorst van 't hart, dat schreeuwt naar de waterstroomen. De lijdende menschheid weende tegen het schrijnend Atheisme in. Wie in zijn hart geraakt was, riep om hoogere waarheid. En toen hing 't er maar aan, of onze God ons weer profeten zou schenken, of ook, indien er dan al geen genieën onder ons opstonden, of Hij ons weer geven zou een aloude profetenschool. Zoo was de historie van ouds geweest, en zoo bleef het ook nu. Niet uit de geleerdheid komt 't leven op, maar uit het leven de dorst naar waarheid, naar waarachtigheid, naar werkelijkheid, naar wezenlijkheid. Aan zuivere of vervalschte kennis hing 't immer. Reeds in 't paradijs is de tartende worsteling om den boom der kennisse begonnen. Toen viel de verduistering in, en van die ure af bleef het alle eeuwen door de groote kamp des levens tusschen hen, die den nachtelijken glans van hun kunstgas voor het zonlicht hielden, en die anderen die als wachters uit de duisternis riepen om het morgenrood, dat aan de kimmen zou opgaan. Van den éénen kant: We zijn *niet* gevallen; ons oog is *niet* verduisterd geworden; en niet dan waarheid is het beeld, dat zich in de schaduwen voor ons afteekent; — maar daartegenover, aan den anderen kant, belijdenis van zelfbedrog, van zelfverblinding, en van een tasten in het donker, of er licht van Boven dagen mocht. En over die twee groepen zweeft nu God in Zijn majesteit om dien minnaars van het kunstlicht steeds dikker cataract op het oog te doen zwellen, en daartegenover de wachters op den morgenstond met steeds klaarder Openbaringslicht te beglansen. Reeds bij Kaïn wordt 't donker tot in moordlust toe; maar in 't bloed van Abel spreekt van verre 't bloed dat

op Golgotha zal vloeien; en voor Seth ontsluit zich 't levenspad, waarop bij hooger licht al Gods kinderen wandelen zullen. En zoo komt er alras tweeërlei wetenschap op. De éene, die zich krampachtig klemt aan al wat stoffelijk houvast geeft, maar voorts al wat bewegelijk is verwringt en wat door zonde scheef trok, niet recht *zet*, maar recht *noemt*. En de andere, die in haar donkerheid 't licht van haar God opvangt, en nu poogt, om wat door zonde verschrompeld is, zijn oorspronkelijk scheppingsbeeld weer glad te strijken, en zoo terug te vinden de eeuwige harmonie tusschen wat God in zichzelf is en wat Hij zoo wonderbaar schiep in den mensch. Die waarachtige wetenschap ontbrak nimmer, ook al ontbrak vaak de reusachtige denker, die haar opsmolt en goot in systeem. Beluister maar, hoe scherp het tusschen Job en zijn drie vrienden toegaat; wat de eerst beklemde en dan verrukte ziel in de psalmen uitzong; hoe profeet na profeet naast de ruïne weer 't beeld van het voltooide paleis wist te teekenen. Taal van toen, maar taal voor alle eeuwen, die nooit uitslijt en nimmer te overtreffen is. Een wetenschap schuilend als in diamant, zoo scherp is haar lichtglans afstekend tegenover de donkere diepten van het ingezonken hart. En dan zegt de wijze in eigen oog daar wel tegen in: Ik heb uw licht, o Psalmisten en Profeten, niet noodig. Uit eigen brein bouw ik mijn wetenschap op. En dit lukt ten deele, want die afgedoolden ontvingen de *Gemeene gratie*, en uit het eenig schoone leem dier gratie wisten een Plato en Aristoteles van ouds, een Leibnitz en Schelling in later dagen, prachtvaas en prachtschaal te boetseeren, zooals Israël ze nauwelijks hanteeren kon, en waaruit èn Thomas in de Middeneeuwen èn, hem gelijk, Calvijn nog dankbaar klaarheid indronken. Daarin tintelde en trilde hun het licht der natuur, en daarom heen zweefde dan het licht der Openbaring. Scheidden die twee, dan werd 't weer menschenwerk bij het kunstlicht, en een schuwen van de wetenschap onder de vromen. Tot 't dan weer lang genoeg had geduurd en de vrome, die in zijn schuilhoek beschimmelde, tegelijk met den wereldling, die zijn hart voelde verdorren, weer naar de weerspiegeling van het hemelsch licht grepen, en dan trad uit den

nood van 't leven weer in hoogere harmonie te voorschijn, niet maar de persoonlijke wetenschap, maar de wetenschap *als school.*

Nu of dan zag men ook wel een enkel gesternte van eersten rang aan den horizon opgaan, en gelijk in Augustinus in een voller en hooger harmonie haar incarnatie vinden. De geest van zulk een gaat dan uit, zet andere geesten om, en schept een atmosfeer, waaruit een eigen licht u tegenstraalt. Maar dit kan de regel niet zijn en het ware ook niet genoeg. De regel niet, omdat zoo superieure geest niet ongelijk is aan een komeet, zooals er niet dan hoogst zelden meer dan één in een volle eeuw verschijnt, en verschijnt niet op uw roepen, maar op het believen Gods. En ook ware enkel het op heden van een genie niet genoeg, omdat de tijden voorbij zijn, dat slechts een smalle zoom van ons geslacht meeleefde, terwijl de breedere schare in haar dommel volhardde. Het leeft thans alles mee tot op hoeve en in hut, tot in de huiskamer en op het ambacht, ja, tot in keuken en kelder. De pers is wat ze vroeger nooit was. Naar meetings trekt thans wie eertijds thuis versufte. 's Zomers trekt het land uit, wie vroeger niet over de grenzen van zijn dorp kwam. Vroeger nog pas uit het ei en dies nog aan het nest gebonden, zweeft en zwerft men thans als met duivenvleugelen over alle velden heen. En dit schept den roep om mannen, om vrouwen, die den alzijdigen dorst naar kennis lesschen kunnen, om wegwijzers, om gidsen langs de dalen en hoogten van ons alzijdig leven, en juist die velen zijn het die ge zonder school niet krijgt. Is reeds daarom de school als eigen orgaan der wetenschap onmisbaar, ze is het evenzeer uit anderen hoofde. De wetenschap wierd gaandeweg steeds veelvuldiger vertakt. Ze bot uit in schier eindelooze splitsing. Vak na vak zondert zich als eigen cel in haar leven af. Zoo wint ze steeds organischer karakter, en alleen in die veelheid van organen tintelt de eenheid van haar wezen. Voor die vele vakken zijn dan ook tal van geleerden, zijn faculteiten als groepen van geleerden noodig, en voorts moeten dan die mannen, ieder voor zijn eigen vak optredend, zich met elkander verstaan. Als er uitvallen, moeten de ledige plaatsen weder bezet, kan het met virtuosen van eerste grootte, en zoo niet, dan

met mindere goden, maar wat compleet was mag niet weer verarmen. Alleen zoo, d.i. door Schoolstichting, is voortgang in het leven der wetenschap denkbaar. Bloei van wetenschap vraagt voor alle vakken duurzaamheid en eenheid van beginsel vraagt om school.

Ook voor ons was daarom, toen we optraden, *Schoolstichting* van zelf aangewezen. Geen waagstuk, gelijk ik u toeriep, ons was het M. H., een *Geloofsstuk*, en daarom moest het. Aan de Anabaptisten, aan de Methodisten, aan de Piëtisten had ieder het gezien, hoe weinig, zonder eigen schoolstichting de wetenschap, met een verheffing op geestelijk gebied beklijft. In wezen sectarisch, kan zulk een geestesbeweging geen algemeen menschelijk, geen 't al omvattend karakter aannemen. Wat ze derft is juist *wetenschap*, en zoo ze nog met wetenschap pronkt, is slavinne te zijn de rol, die men aan deze basterdwetenschap aanwijst. Ze boet er van zelf haar zelfstandige positie bij in. En hier vooral geldt het *Caveant consules*. Een wetenschap in dienst van de Overheid, in dienst van een Kerk, in dienst van een secte, *kan* de haar van God gegeven roeping niet vervullen. Aan de School komt naast Staat en Kerk een geheel zelfstandige positie der eere toe. In God Drieëenig was het Woord eer zijn almacht 't Heelal schiep. In dat Woord school de gedachtenwereld voor wat komen zou. Zelfkennisse is alzoo in God het uitgangspunt der gedachte en de in het Woord gegrepen levende gedachte was 't Heelal eer het uitging. Een heelal dat speelde voor Gods aangezicht. Is nu voor den mensch als naar Gods beeld geschapen, een wereld van deze kennis ontsloten, dan kan dit denken van den mensch nooit anders zijn dan een nadenken van 't denken Gods. Dit nadenken van het denken Gods is al ónze wetenschap. En juist daarom kan onze wetenschap zich ook door geen andere machten progageeren laten, maar schept ze in de School haar eigen propaganda door het scheppen van het Doctoraat. Reden waarom nooit de Overheid, noch ooit de Kerk doctoraten in het leven *kan* roepen. Creamus te doctorem, wij maken u doctor, mag nooit anders dan dezen eenigen zin hebben: Ga heen en

plant mij, d.i. de Wetenschap, die u als voedsterling aannam, *in* en *door* uw eigen studiën voort.

Om haar aanvankelijke kleinheid mag zulk een School der wetenschap nooit veracht worden. Wat zijn even dertig levensjaren in het opkomen van een Universiteit? Van Leiden ja kent ge het stichtingsjaar om Leidens ontzet, maar wie uwer zal op den gis af ons het jaar van Utrechts of Groningens Academiestichting noemen? De invloed van een school hangt aan den geest, die haar wetenschap inspireert, en dan mag nu reeds geconstateerd, dat het vormen van geesten aan onze Vrije Universiteit in alle streken van het land gelukt is, en dat zelfs in Amerika en in Zuid-Afrika, ja, ten deele zelfs in onzen Indischen Archipel, het spoor van haar gangen aanwijsbaar is.

Nu roem ik, als zelf eens hoogleeraar, niet in hetgeen onze hoogleeraren hieraan toebrachten. Te roemen valt voor een kring als hier thans saam is, en die het oordeel over de hoogleeraren aan Curatoren opdroeg, in iets heel anders. Laat mij 't in tweeërlei mogen saamvatten. Eerst in wat ik straks zei van het rijsken aan den afgehouwen tronk. Nooit is van onze school de pretentie uitgegaan, alsof we verzinners van nieuwe vondsten waren. Nooit ander doel is door ons in het oog gevat dan om wat eens onze vaderen groot maakte te doen herleven, en zich verder te doen ontwikkelen. De stam werd wel afgehouwen en veel dor hout van zijn takken in het woud opgelezen, maar ontworteld was die tronk daarom nog in 't minst niet. Hoe zwak ook, er gloorde nog leven in. Dien tronk nu hebben we gezuiverd van het mos en schimmel, dat er zich om had gezet. We hebben zijn vale dorheden voor duchtige besproeiïng doen wijken. We hebben er op getuurd, of er zich tusschen de schors door ook nieuw leven vertoonde. En toen dat leven glinsterde, en het lot uitschoot, en het kleine rijsken zich omhoog verhief, toen ja hebben we God gedankt en het van Hem afgesmeekt: O God, laat 't groeien.

En vraagt ge mij, waaraan we toen herkend hebben, of 't geen *wilde* loot was, die ons bedroog, laat mij ter toetsing u dan mogen wijzen op de drie eerste beden van het Onze Vader. De eerste bede vraagt, dat 't al, en zoo ook de wetenschap, *diene tot heiliging van Gods Naam.* Het is zoo, ook onder de moderne geleerden bleven de beteren nog van een Gods-idee gewagen, maar al hooren we Spinoza, Kant en Spencer nog stamelen van een goddelijk alwezen, het werd altoos weer de onbekende God van Athene, en God als algemeen begrip, een God die geen naam had. En dit nu juist heeft ónze Christelijke wetenschap, dat zij niet in Agnosticisme verzonk en zich niet in louter Godsideeën verliep, maar dat zij, en zij alleen, den hoogen God steeds *bij zijn eigen Naam* bekend heeft en van dien heiligen Naam al wat hem verdonkeren zou heeft afgeweerd. — De tweede bede smeekt, dat uit den bouwval van dit gebroken aardsche koninkrijk zich weer de heerlijke orde van het herstelde *Koninkrijk van onzen God* verheffen moge, en ook in dit opzicht knielt voor Hem de wetenschap onzer School met al wie die hoogere orde eeren wil, neder, en wacht de komst ervan niet van eigen kracht, maar uit God zelf, uit God alleen. En dan eindelijk, wat spreekt ge in de derde bede: *Uw wil geschiede, hier gelijk daarboven;* anders uit dan de dorst naar de weelde van een niet maar hoogere, doch *heiligere* wereldorde. En als dan de wetenschap, die tegen ons overstaat, steeds dieper delft in het zondig menschenhart als om daaruit het goud dier ethische orde te voorschijn te brengen, dan zegt ónze School: Niet uit onzen geest kan die heilige orde ons toekomen, maar alleen uit den heiligen Geest die zelf God is. Immers de ladder, waarlangs we ten hemel zullen opklimmen, kan niet door ons worden opgericht, maar moet van God tot ons worden nedergelaten. Zoo trekt in die drie beden zich vanzelf het verschil tusschen wetenschap en wetenschap, tusschen school en school saâm. Niet een *onbekende* God, maar een God, dien we bij zijn *heiligen naam* mogen aanroepen. Niet in *deze* wereld de vervulling van ons ideaal, maar van Boven de herstelling van Gods hoogere wereldorde. En zoo ook niet in

ons de springfontein van het ethische leven, maar de dauwdrop van een heiliger leven op ons neerspettend uit niet anders dan de genade onzes Gods.

Daal ik nu M. H. van de alpenhoogten dier heilige orde, waarheen ik u opvoerde, te laag naar het aardsche af, zoo ik van die drie eerste beden van het *Onze Vader* u aanstonds overleid naar de drie laatste, en daaronder het eerst u spreek van de vierde bede, die roept om 't dagelijksch brood? Maar dit kan immers niet, waar ik hiermêe slechts in 't voetspoor treed van Hem die ons 't bidden leerde, en inga op zijn voorgang in 't volmaakte gebed. Ook de School der Wetenschap heeft om te leven meer dan rozengeur en maneschijn van noode. Ze roept mannen op, voor wier bestaan en welstand ze heeft te zorgen. Ze kan in de open lucht niet huizen en heeft gebouwen van noode. En ook ze grijpt niet enkel naar het geestelijke, maar boort ook diep in het stoffelijke, en heeft dus behoefte ook aan volledige instrumenteering. In den hiervoor te verzamelen en op te brengen schat moet de zekerheid van haar voortbestaan, de belofte voor haar ontwikkeling, en de waarborg van haar zelfstandigheid liggen, en gij als leden, gij als begunstigers zijt de voor dit alles verantwoordelijke patroons. Doch juist dit is tot dusverre niet ter helfte door ons Calvinistisch volk ingezien. Natuurlijk, niet u geldt allereerst die klacht, want Gij juist waart het, die gaaft en opkwaamt, maar, zegt mij, kondt ge niet beter dan dusver in 't land bij veel anderen onze tolken zijn geweest, tegen het plichtverzuim, dat een ieder hier tast. Of zegt zelf, wat initiatief, wat kracht is er dusver van uw Jaarvergaderingen uitgegaan om de Stichting, die ge in 't leven riept, te doen groeien en bloeien. Meer dan het vierde eener eeuw hebt ge der Juristen faculteit, en de Letterkundige faculteit, elk uit één man laten bestaan, zij 't al de laatste met twee toegevoegde hulpen. Geen stem met een wil er achter, is hier ooit uit uw midden opgegaan, om aan zulk een misstand paal en perk te stellen. Drang om op Medisch terrein door te gaan is minder van u, meer

van Lindeboom's schepping gekomen. En op het onmisbare van een Natuurkundige faculteit wees niet lid na lid uit uw midden, maar pas een jaar geleden de man, die op het primaat in de Letteren beslag leî onze Woltjer. Bleven vacaturen jaar na jaar onvervuld, wie uwer riep ter Jaarvergadering hierover ooit onze Curatoren ter verantwoording op? Er zat geen schot in het werk. Het was soms of dit alles anderen, en niet in de eerste plaats U aanging. Men kwam geen stap vooruit. Zelfs eenigszins voldoende localiteit voor Colleges en Bibliotheek bleef ontbreken.

En sla nu zelf maar de 30 Jaarverslagen op, en zeg mij dan, waar is de bladzijde, die het krachtig protest vermeldt dat tegen dezen slakkengang uit uw midden is uitgegaan? De ontwikkeling, die de laatste jaren kwam is bijna geheel aan de wet op het Hooger Onderwijs en o, zoo weinig aan uw Jaarvergaderingen te danken. En zegt ge, dat ik, zelf lid, met u dan toch aan gelijk verzuim schuldig sta, dan erken en belijd ik dit volmondig, maar acht den ernst, die hier wenkt, te hoog, om als zelf mee schuldig in het zwijgen te schuilen. Eer moet juist hier met het oog op het hoog karakter van deze Vergadering eens uitgesproken, dat, afgezien van Curatoren en Hoogleeraren, onze Vereeniging zelve haar plicht verzaakt heeft. Uit de notulen uwer 30 Jaarvergaderingen spreekt veel van lieve samenkomsten, van hartelijke woorden, van kostelijke intentiën, maar van een wil, een heiligen wil om onze Stichting uit de kinderjaren tot mannelijke kracht te verhelpen, spreekt schier niets. Zelfs dreigend nadert een gestadige vermindering in uw bestaansmiddelen. Het Van Coeverden Adriani-fonds is prachtig, maar het werd buiten U om gegrondvest. De twee bij Stichting en Jubileum vergaarde tonnen gouds waren vrucht van enkeler inspanning, maar feitelijk zijn uw contributiën — en die zijn 't toch, waarin ge als leden en begunstigers uitkomt — die nog in 1886 op f 29.700 stonden, op even f 24.000 teruggegaan. Waar is hier dan de groei? Waar is de ontwikkeling van kracht? Van 1886 tot 1911, d.i. in vijf-en-twintig jaren, tijds van uitzetting en vooruitgang geen sprake, en zelfs een mindering van vijf duizend gulden in jaarlijksche

offerande. Gij gevoelt zelf, hoe zeer 't mij doet, dit te moeten uitspreken, maar zóó is het, en met geen juichtoon straks aan het feestmaal wischt ge deze cijferwelsprekendheid van de lei. Ik ga verder, dat luttel bedrag aan ledengelden en bijdragen lokt bijna een satyrlach uit zoo ge 't stelt naast de hoogheid van ons heilig doel. We zijn stellig een millioen man van Calvinistischen huize in ons lieve vaderland sterk. Een half millioen alleen in de Gereformeerde Kerken, en stellig een tweede half millioen daar-buiten, saâm vormend 200.000 gezinnen. Doch, goed, neem ze op de helft, dan is het nog altoos een gezinnengroep van honderd maal duizend, en zou dan een gulden 's jaars te geven, thans vooral, nu hoog de welvaart bloeit, van heel een gezin te veel afgevergd zijn? Dan hadden we een ton 's jaars enkel aan contributiën. En weet ge, waarom één tiende van dit bedrag hiertegenover nu zoo schamel en zoo schriel staat? Hierom, en laat dit hier eens gezegd zijn, omdat de vier Rijkshoogescholen saam vier millioen gulden 's jaars[1]) ver-

1) Op de Staatsbegrooting voor 1912 is geraamd:

voor *Leiden*,	aan personeel	f	638.612
	aan materieel	-	473.565
	samen	f	1.112.177;
voor *Utrecht*,	aan personeel	f	501.093
	aan materieel	-	618.507
	samen	f	1.119.600;
voor *Groningen*,	aan personeel	f	308.031
	aan materieel	-	431.223
	samen	f	739.254;
en voor *Delft*,	aan personeel	f	448.187
	aan materieel	-	487.100
	samen	f	935.287.

Samen alzoo voor de vier Rijksscholen f 3.906.318.

Rekent men hierbij een ton voor interest en aflossing van vroeger besteed bouwkapitaal, dan blijkt, dat de jaarlijksche uitgaven op ruim *vier millioen* gulden neerkomen.

De bevolking van ons land is ruim 6 millioen. Het wordt alzoo een

slinden, zoodat *pro rato* onze eigen groep hiervoor ten minste twee ton per jaar opbrengt, in directe en indirecte belasting saam. En als dan, in een land, waarin het met 't afgeperste geld zoo mild aan de publieke Universiteit, meê uit onze beurs, toegaat, een Vereeniging van Christenmannen optreedt, die zegt: Uw publieke Universiteit vergiftigt den volksgeest, en daarom zullen wij, in naam van Christus, een Universiteit, die bij Hem zweert, tegen de Uwe over stellen!, spreekt er dan genoeg hooge ernst in, zoo men uit dezen kring maar aldoor twee ton voor de publieke universiteit er bij moet betalen en dan zijn eigen Universiteit sjofel afscheept met even één tiende van de som? En nu *bidt* ge, en hebben we gisterenavond nog gebeden, dat onze God ons ook hier ons dagelijksch brood moge toebeschikken, maar zegt zelf, zou die bede niet van heel anderen ernst getuigen, zoo de offerkist, waarvan nu de bodem slechts even bedekt is, straks zwol van het goud?

En nu verder, voelt ge niet, hoe, mits we de vierde bede maar ernstig opvatten, de vijfde als vanzelf op de vierde volgen moet? Uw Jaarvergadering bleef dusver te veel een samenkomst *pro forma*, en is veel te weinig een bijeenkomen voor afdoening van zaken geweest, en juist daarom schreit uw budget van armelijk

---

uitgave voor de vier scholen per hoofd van de bevolking van: f 0.66.

Blijkens de jongste volkstelling bedroeg het zielental alleen der Gereformeerde Kerken in 1909 491.451 zielen. Thans in 1912 is dit stellig reeds ver over de 500.000. Dit getal, vermenigvuldigd met f 0.66, geeft f 330.000.

Rekent men nu de overige ingezetenen van Calvistische belijdenis op gelijk getal, wat stellig eer te weinig dan te veel is, zoo blijkt, dat de Calvinisten, op één millioen gerekend, samen f 660.000, direct en indirect, aan de vier Rijksscholen betalen. Zoo is het statistisch. Acht men daarentegen, dat de Calvinisten in het algemeen niet tot den meest gegoeden stand behooren, halveer dan desnoods de som, dan blijft er toch nog f 165.000 enkel voor de leden der Geref. Kerken en f 330.000 voor de Calvinisten in het gemeen. Wie te Amsterdam woont betaalt bovendien nog mede voor de Stedelijke Universiteit.

gemis. Volgt dan bij dien stand van zaken niet als van zelf het: *Vader, vergeef ons onze schulden, gelijk wij vergeven onzen schuldenaren.* En tegelijk vatten we daarin dan al wat ons aanklaagt te zamen. Hebben we man voor man en hoofd voor hoofd, ook voor wat deze onze Vereeniging betreft, dag in dag uit onder verantwoording aan onzen God geleefd? Gaan ze vrij uit, onze Directeuren, onze Curatoren, onze Hoogleeraren, onze Studenten? Was het plichtbetrachten genoeg nauw? Bleek er in den geest, die heerschte, genoegzaam van een verzaken, van een zich verloochenen, van een zich toewijden, van een dienen, en zulks met afgebeden onderdrukking van het hooge ik, dat zoo telkens weer het heerzijn zoekt? Om Christus als 't eenig middenpunt is al onze wetenschap geconcentreerd, maar schitterde dan ook in het universitaire saâmleven steeds rijk en overvloedig de broederlijke liefde, die Christus van ons afeischt? o, Ik weet het, er valt ook in dit opzicht over veel te roemen en voor veel te danken, en wie weet, in wat vinnigheid en nijd soms aan andere Universiteiten glorie werd gezocht, èn geoogst, geniet vaak in wat bij ons den toon mag aangeven. Maar juist die toon brengt 't dan ook mee, dat we ook voor eigen universitaire schuld ootmoediglijk het: *vergeef ons onze schulden* afbidden, om uit het ontlast gemoed er bij te voegen: Gelijk wij vergeven onzen schuldenaren." Bij andere scholen van wetenschap bleef steeds, o, zoo veel kwaad bloed zitten; bij wie het *Onze Vader* ook universitair mag bidden, zit immers als weer aller avondgebed voor het slapen-gaan is opgezonden, van wat het broederhart zou aanklagen, *niets meer*.

En nu de laatste, de bangste bede: *Verlos ons, o God, van den Booze*, een bede daarom te banger omdat de Booze, eer hij ook onder de onzen zijn gif gaat druppen, altoos begint met aan ieder onzer den slaapdrank voor te zetten, en dien door het zoet, dat hij er in te mengen weet, soms maar al te willig doet drinken. Dat de demonische machten onze stichting gram zijn, weet wie satan kent. Schep, doe, sticht iets om den Christus te eeren, en van zelf komt satan met de wanne aandragen, om ook u te ziften als de tarwe. Onder ons kan niemand meestrijden

of hij weet, voelt en ervaart dit in eigen zieleleven. Het zal nu eens zijn het uitzenden van een Zigeunergeest onder een groep studenten. Dan het inblazen van een geest van verdeeldheid in der professoren kring. Een ander maal het bij nacht verleggen van de rails voor den trein der wetenschappen. Weer een ander maal het wierook geuren naar onzen kant toe uit den kring, waar we principieel tegen in moeten. O, de webben van satan zijn zoo ragfijn gesponnen, en vooral ook in Mammon 's satellieten weet hij steeds zijn helpers te vinden. En dan, wie onzer slaagde er ooit in, één enkele zonde finaal, d.i. met tak en wortel uit te roeien uit zijn eigen hart? Of zou wie dat voorgaf niet al te driest onzen Heidelberger weerspreken? En immers geen zonde kan er in ons nawerken of de Booze poogt haar te bezwangeren. Stond elk onzer daar nu steeds wakker tegenover, zoo deerde 't niet. Maar wat man is er onder ons, die niet in de ure der verzoeking van den slaapdrank heeft meêgeslurpt, en nauwlijks deedt ge dit of Satan had aan het net, waarin hij u vangen wilde, weer opgeraapt zijn pas gevallen steek. Ik had dat vroeger ook zelf zoo niet gevoeld. Ik bad het *Onze Vader* wel, maar was in die laatste bede nog niet met mijn ziel zelf ingeleefd. Dat komt met de jaren eerst. Laat mij daarom, nu rijper leeftijd mijn zielsoog niet verdonkerd, maar verhelderd heeft, mij ook van dezen plicht der waarschuwing tegenover U allen kwijten, want satan hoëft geen toegang tot ons Universitaire erf te krijgen. Als het: *Verlos ons van den Booze* onder ons maar uit persenden zielsdrang gebeden wordt, laat onze God geen kier open, waar satan door binnen kan.

Verschoont het daarom in den ouderen Broeder, M. H., zoo ik hiermee misschien iets dieper, iets ernstiger dan eertijds in de roeping, in de positie en in de nooden van de Stichting, die onzer aller liefde heeft, doordrong. Ik speurde soms gevaar en wat mij dan het meest verontrustte, was dat er bijna niet van gevaar werd gerept. Het spel der vreugde is ook mij

op Uw Jaarvergaderingen welkom en lief, mits dit spel in zijn hooggestemde vreugde niet tot een verspelen van onze toekomst leide. De geloofsblijmoedigheid heft op ten leven, maar de luchthartige staat eer hij 't weet voor den kuil. Voor mij is er geen twijfel aan, of we staan als Vereeniging in het verleden schuldig aan helaas, te veel plichtverzuim. Om dit af te snijden voor de toekomst moet ge zelven meer de zaken in handen nemen; en om hiertoe u het zedelijk recht te verwerven, moet ge u een program opmaken van wat ge bereiken wilt; ramen wat u dit program kosten zal; en zorgen dat wat ge geraamd hebt, er komt. Het is zoo, we zijn reeds niet meer de kleinste Universiteit. Die van Worcester in Massachusets heeft slechts 144 studenten en die te Beiruth in Syrië niet meer dan 90. Zoo valt er te danken voor vooruitgang. Met onze studenten schoven we reeds meer dan eens ver over de anderhalf honderd, en het getal van uw professoren heeft eens zelfs het dozijn gehaald. Bovenal we hebben niet 't minst daarvoor onzen God te danken, dat we in deze 32 jaar nog slechts één onzer hoogleeraren ten grave uitdroegen. Wat ons thans gaat bedreigen bleek veelmeer het Emeritaat. Nu weer Rutgers, de man met wien een stuk leven, a pound flesh, zou Shylock zeggen, uit het lichaam onzer Universiteit werd uitgesneden. Na Biestervelts heengaan opnieuw verlies van kracht, van kracht, die hoe eer hoe beter worde aangevuld. Maar al wordt ons dit gegund, daarmee zijn we er nog niet. Wie het onderstaan durft om aan den afgehouwen tronk der Christelijke wetenschap weer een rijsken te doen uitloopen, bestaat een zoo hoog Geloofsstuk en neemt voor God en menschen een zoo zware verantwoordelijkheid op zich, dat hij nimmer mag stil zitten. En daarom niet drie, maar vijf faculteiten, en in elke faculteit ten minste vijf hoogleeraren moet onze leuze blijven. Dáár moet het heen. Spoedig zelfs heen. En met minder mogen we geen vrede hebben.

Broeders, laat de geestdrift van de eerste jaren onder ons terugkeeren. Laat het weer een bidden worden, omdat we in de toekomst van onze Stichting gelooven. Dan zal van zelf die Stichting

uitgroeien, dan zal ze zoo als vroeger nooit opbloeien, dan zal ze vrucht bij volle korven dragen. Vrucht voor u en voor uw kinderen! Vrucht voor land en volk! Maar moge het zijn, vrucht bovenal ook voor de eere van Uwen heiligen Naam, o, onze God, want Uw is het Koninkrijk, en Uw is de kracht, en Uw blijft de heerlijkheid tot in der eeuwigheid.

Ik heb gezegd.

Ik spreek, om de tegenstelling met *waagstuk*, hier niet van een geloofs*daad*, maar van een geloofs*stuk*.

Geloofs*daad* was de eerste handeling, toen men tot in het leven roepen van de Vrije Universiteit overging. Geloofs*stuk* daarentegen is het geheele complex van handelingen, dat zich nu nog in de instandhouding van deze Universiteit voortzet Zoo is tooneelstuk het complex van handelingen die saam de gebeurtenis vormen, die men op het tooneel voorstelt. En in soortgelijken zin spreekt men niet alleen van waagstuk, maar van proefstuk en meesterstuk, een kunststuk, van heldenstuk, juist zooals men zegt: *een stout stuk bestaan.* Er is geen reden waarom men in deze lijn van gedachten niet ook van *geloofsstuk* zou spreken, ook al was op dit woord reeds beslag gelegd voor het begrip van leerstuk of dogma.

